

**Carl Peez, MOSTAR I NJEGOVA KULTURA,
Slika jednog grada u Hercegovini,
izd. Crkva na kamenu, Mostar 2002., 239 str.**

U siječnju 2003. izišla je vrlo zanimljiva knjiga o Mostaru koju je napisao i objavio u Leipzigu 1891. god. Carl Peez, a na hrvatski jezik, koji nije posuvremenjivan, preveo ju je u razdoblju od 1946. do 1951. god. naš veliki arhitekt Miroslav Loose. Knjiga je naslovljena ovim naslovom Mostar i njegova kultura i s podnaslovom Slika jednog grada u Hercegovini. Pisac ju je posvetio "vođama uprave Bosne i Hercegovine, mojim nekadanjim pretpostavljenim". Svaki čitatelj ove knjige ponire u prošlost grada Mostara i njegova okružja, odlazi u ona najstarija vremena i polagano dolazi do vremena kada ju je prevodio naš prevoditelj Loose, a potom usporedbom stižemo do današnjih dana kada ovaj grad na Neretvi proživljava svoju povijesnu zbilju koju će također netko opisati kao što ju je opisao spomenuti autor ove knjige. Utvrdit će se neke razlike ali i sličnosti zbivanja u ovome gradu, jer treba imati u vidu da se u povijesnom nizu mnogo toga dogodi ali i ponovi, da grad raste ali istovremeno se i smanjuje, da dobiva neke nove sadržaje i stvara nove odnose koji su zanimljivi sa svih motrišnica.

Kad je knjiga pisana, u Mostaru je bila austro-ugarska vlast, koja je naslijedila onu vlast tursku što je vrlo dugo vladala ovim gradom, 400 godina! I ove dvije vlasti se posvema razlikuju po svojim stavovima prema pojmovima država, grad, narod, čovjek. Neki kažu da je ova druga vlast više dobra učinila za 40 godina vladanja kako u Mostaru tako i cijeloj Bosni i Hercegovini nego turska za 400 godina. Turska je vlast imala drukčije koncepcije prema hrvatskom narodu, ona ga je progonila, nabijala na kolac, islamizirala i sl. sve dok se nije taj narod sa svim ostalim zdravim elementima kod drugih naroda na toposu BiH ohrabrio i podigao ustank 1875. god. Ustanak je bio prekretnica svemu postojećem na tlu BiH. Potom je uslijedila vlast austro-ugarska. Nije bila domaća vlast, ali je bila nešto drukčija u svojim stavovima kako prema Hrvatima tako i prema ostalim narodima BiH. I s pravom se može reći da su više

dobra učinili nego prethodnici kroz 400 godina. Netko će ovaj problem drukčije tumačiti, ali ipak će ostati u okvirima ovih činjenica koje su gotovo nepobitne. To svjedoči i sam grad Mostar kad ga promatramo dio po dio. Upravo to promatranje otkriva velike činjenice, kojima se dobrano bavi i autor ove knjige. Valja ih čitati i pročitati.

Što je Carl Peez napisao o Mostaru a Loose preveo? Prvo što je zanimljivo za sve nas jest činjenica da se ovaj prijevod objavljuje 50 godina nakon što je preveden i pripremljen za tisak. Svakome razumnome ovo je sasvim dosta. Znači da se u knjizi krije nešto što nije odgovaralo prethodnoj vlasti koja je krojila neke druge odnose u gradu Mostaru i vodila sasvim druge politike. Sada se sjetio netko, a taj je Drago Karlo Miletić i mr. don Ante Luburić da bi bilo dobro objaviti ovo djelo upravo onako kako ga je preveo Loose. Time se nama nudi slika grada iz vremena koje je davno minulo, slika grada koju mnogi od nas ne poznaju, niti su je ikada vidjeli niti doživjeli. Zar sve to nije zanimljivo? Čitajući ovu knjigu mi ćemo osjetiti one odnose koji su vladali u tome Mostaru koji je danas i naš, ali koji je doživio mnoge metamorfoze poslije austro-ugarske vlasti, preko stare Jugoslavije, pa onda komunističe i sve do danas kada je to grad 21. stoljeća koji traži svoj identitet, kada se ogleda u raznim zrcalima domaćih i stranih politika i sl. Ovu knjigu valja čitati i pod tim vidom, inače je nećemo razumjeti. Možda ćemo je jednostavno odbaciti kao zastarjelu, a ona to nije, osim što postoje neke drukčije teorije povjesno valorizirane u svezi s nekim temama koje se obrađuju, kao npr. problem bogumilstva kod nas. Osim toga tu su i neke teme koje su napisane na temelju iskaza pojedinih ondašnjih osoba, što može a i ne mora biti autentično u svezi s poviješću grada Mostara i cijele Hercegovine. Autor je imao prigodu susretati se s mnogim osobama i od njih poštograditi, ali ono što ni oni sami nisu povjesno provjerili. No, unatoč svemu tome ovo je knjiga koja potiče na razmišljanje o gradu na Neretvi, toj krvavoj Narenti i nudi nam nadahnuća koja mogu biti posve nova za budućnost grada.

U knjizi se opisuje grad kao prostor gdje su se nakupili narodi sa svih strana. Oni su tu našli svoje mogućnosti življenja što su ga očitovali kroz gradnju zgrada, kuća, mostova, vrtova, parkova, vodovoda, kulture, religije i svega drugoga. Trebalо je poprilično vremena da se to sve uskladi i da živi. No, dolazili su i sukobi, pa i ratovi, što je taj grad uvijek krvnilo, a ne uljepšavalо. Grad je bivao sve manji iako je prostorno rastao, jer su se sukobljavali određeni interesni koji su ga smanjivali u vlastitim očima i u očima svijeta. Onda je najednom opet grad rastao i cvjetao kao cvijetnjak. I bilo je dobro što je tako. Neke stvari su svima

potrebne, bez njih se nije moglo. Svi su trebali piti vodu, udisati zrak, jesti zdravu hranu, voziti se sigurno iz ovoga grada u druge gradove i cijeli svijet. I molitve su se miješale, ali su bile plodonosne za sretna putovanja svijetom i u nadsvijet.

I dok čitamo ovu knjigu, ne možemo se oteti mislima što ih je u svojoj *Mukadimi* izrekao Ibn Haldun. On je donekle definirao grad. Rekao je da grad ima svoju asabiju, tj. svoj duh življenja i djelovanja. Postoji graditeljska asabija koja se širi i djeluje na sve, pa svi grade drukčije, u duhu vlastitih asabija. Taj graditeljski duh očituje se u Mostaru. Nije potrebno trošiti mnogo riječi da bi se to opisalo. Dostatno je samo pogledati grad i vidjet ćemo različitost graditeljskih asabija. Nešto je vezano za zapadnu civilizaciju, nešto za istočnjačku, nešto za islamsku. Sve su to asabije koje se ukrštaju, ispreleću, nadopunjaju. Nisu one suprotne jedna drugoj. Asabija je samo različitost ali i jedinstvo. Asabija je i filozofsko-teološki izričaj svijeta, čovjeka i Boga. Radi se o istome, a nije opet isto, različito je u nečemu što je opet svojevrsna asabija koja gradi, vuče naprijed, otvara mogućnosti domišljaja dobrega i boljega. Asabija može biti i sloboda izričaja, obreda, gradnje, rada, reda... Nije li to Mostar?! Ako nije, trebao bi biti prema piscu ove knjige o Mostaru. No, još jedno valja dodati, a to je da se asabije ne smiju sukobljavati, nego dopunjavati. Grad je asabija koja mora postojati u svijesti svih njegovih žitelja. Ako ne postoji u njihovoј svijesti, onda dolazi do rušenja asabije, tj. do ratova. Postoji osobna, obiteljska, društvena, svjetska, pa ako hoćete i religijska asabija, što znači skladnost bivstvovanja kojoj je grad prostorom. Je li Mostar ostvario i u jednom razdoblju svoje povijesti skladnost postojanja žitelja? Ako nije, onda ima šansu da to ostvari, ali nitko u zakonu asabije ne smije biti zapostavljen ili odbačen, prezren, ponižen. Asabija je sveto za sve. Asabija je više negoli demokracija. Grad Mostar mora imati tragove asabije, a demokracije su izlizane, istrošene, one mogu biti nametnute, diktirane, a asabija ne može biti nametnuta, diktirana, jer je ona svetinja koja izlazi iz potpuno svetoga a to je Bog. Asabija je slobodno i dostojanstveno postojanje svakoga i svega u selu, naselju, gradu, državi, svijetu. Tako nas uči otac sociologije Ibn Haldun. Je li ova knjiga na tome tragu, prosudite sami čitajući je. Asabija nijeće sve dosadašnje sustave koji su vladali ovim gradom, a bori se za novi sustav koji bi trebao biti sagrađen na asabiji - ljubavi!

Ilija DRMIĆ